

ВИКЛЮК М.І.
m_vykluk@ukr.net

к.е.н., доцент кафедри фінансів та обліку ПВНЗ «Європейський університет», Львівська філія

УДК 338.23.137

ВПЛИВ СТРУКТУРИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ НА ВИБІР ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

EFFECT OF STRUCTURE OF OPERATING COSTS TO CHOOSE THE OPTIMAL TAXATION OF SMALL BUSINESSES: SECTORAL DIMENSION

Розглянуто діючу систему оподаткування суб'єктів малого підприємництва та вплив на неї структури операційних витрат на основі імітаційного моделювання.

Рассмотрены действующую систему налогообложения субъектов малого предпринимательства и влияние на нее структуры операционных расходов на основе имитационного моделирования.

We consider the current system of taxation of small businesses and the influence of the structure of operating expenses based simulation.

Ключові слова: суб'єкти малого бізнесу, система оподаткування, операційні витрати.

Ключевые слова: субъекты малого бизнеса, система налогообложения, операционные расходы.

Key words: subjects of small business, taxation, transaction costs.

БАКЕРЕНКО Н. П.
shablis@mail.ru

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів ПВНЗ «Європейський університет», Ялтинська філія

АНИН В. І.

д.е.н., професор, член Академії

будівництва України, керівник Державного будівельного комбінату управління справами

ВСТУП

Складні умови функціонування суб'єктів малого бізнесу значною мірою обтяжуються високим рівнем податкового навантаження. Попри те, що згідно Податкового кодексу малий бізнес має право самостійно обирати режим оподаткування (спрощена чи загальна система), за відповідності передбаченим критеріям, все ж таки виникає необхідність обґрунтування ефективності діючих систем оподаткування для суб'єктів малого бізнесу. Зазначене й визначає актуальність обраного наукового дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Надзвичайно важливо для стабільного розвитку суб'єктів малого бізнесу є вибір оптимальної системи їх оподаткування, яка повинна передбачати галузеві особливості формування структури операційних витрат, забезпечувати оптимальне податкове навантаження, яке б не обтяжувало суб'єктів малого підприємництва і стимулювало б до розширеного відтворення бізнесу. Виходячи із вище сказано, метою наукового дослідження є моделювання оптимальної системи оподаткування, враховуючи діючі режими оподаткування та зміни структури операційних витрат суб'єктів малого бізнесу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Значною мірою на рівень податкового навантаження малого бізнесу, не зважаючи на систему оподаткування,

впливають матеріальні витрати та витрати на оплату праці, що формуються в процесі їх виробничо-господарської діяльності, оскільки вони підлягають оподаткуванню: перші – непрямими податками, другі – єдиним соціальним внеском.

Найбільш раціональним для проведення наукового дослідження є аналіз можливих сценаріїв (імітаційне моделювання), які виникатимуть за різної структури зазначених витрат та схем оподаткування. Імітаційне моделювання – це вид аналізу, що дозволяє визначити вплив на певний проект одночасної трансформації кількох змінних чинників шляхом імовірності кожного сценарію.

Основною метою таких моделей є досягнення темпів прискореного розвитку малих підприємств через можливість обґрунтування оптимальної для їх діяльності системи оподаткування. Для цього пропонуємо визначити модель раціональної системи оподаткування за умови використання різної структури витрат та схем оподаткування (табл. 1) на основі застосування математичних прийомів та методів.

Згідно діючого законодавства, величина чистого прибутку формується внаслідок коригування (віднімання) доходів підприємства на витрати, податки та збори. А загальний обсяг податкових платежів та зборів $A_{(t)}$ залежить від системи оподаткування, яку обрало підприємство. Враховуючи запропоновані схеми оподаткування малих підприємств обсяг податкових платежів визначається на основі наступної моделі $A_{(t)}$ [4, с.141]:

Таблиця 1

Схеми оподаткування суб'єктів малого бізнесу в Україні
(сформовано автором на основі чинного законодавства [1; 2])

Система оподаткування	Умови, ставка та об'єкт оподаткування
СХЕМА 1 (загальний режим оподаткування)	Загальна система оподаткування, яка передбачає оподаткування ПДВ – 20% та податок на прибуток – 19%. Об'єктом оподаткування виступає прибуток від звичайної діяльності до оподаткування. Використовується для юридичних осіб.
СХЕМА 2 (спрощений режим оподаткування)	Спрощена система оподаткування (єдиний податок), що передбачає ставку 5% від доходу від реалізації послуг без сплати ПДВ. Може використовуватись для суб'єктів малого бізнесу (юридичних осіб), сума виручки яких від реалізації продукції (робіт, товарів, послуг) складає за рік не більше як 5 млн. грн., кількість працівників не перевищує 50 осіб.
СХЕМА 3 (спрощений режим оподаткування)	Спрощена система оподаткування (єдиний податок), що передбачає ставку 3% від чистого доходу від реалізації малих послуг та ПДВ – 20%. Може використовуватись для суб'єктів малого бізнесу (юридичних осіб), сума виручки яких від реалізації продукції (робіт, товарів, послуг) складає за рік не більше як 5 млн. грн., кількість працівників не перевищує 50 осіб.

$$A_{(t)} \equiv (\lambda - \varphi \cdot c_{(t)}) \cdot Q_{(t)}, \quad (1)$$

де λ , φ - параметри моделі, що визначаються на основі обраної системи оподаткування підприємства та частки витрат.

Визначення параметрів λ , φ за пропонуваними схемами оподаткування подано в табл. 2. Згідно поданої моделі обрахунку розміру податкових платежів варто відзначити, що розмір $A_{(t)}$ залежить від обсягів реалізованих товарів (робіт, послуг), діючих ставок податків та зборів, структури витрат на формування та реалізацію продукції малих підприємств та ефективності фінансово-господарської діяльності. Базовим параметром, який характеризує результати є собівартість (C) та співвідношення матеріальних витрат (V_M) та витрат на оплату праці (V_A). Варто відзначити, що параметри λ встановлюються Податковим кодексом, а φ - окрім законодавства ще й визначаються структурою витрат [4, с.143].

Опираючись на наукові доробки [3; 4], чистий прибуток малого підприємства визначається за умови беззбиткової діяльності ($I_{(t)} \geq C^*$) [4, с. 143]:

$$I_{(t)} \equiv (I_{(t)} - C^*) \cdot (1 - \lambda) \cdot P_0 \cdot O_{(t)}, \quad (2)$$

де $C^* = \frac{C_0 \cdot (1 - \varphi)}{(1 - \lambda)}$ - собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта малого бізнесу, що залежить від параметрів λ та φ і питомої собівартості, яка була на початку періоду (C_0).

Таким чином собівартість продукції (товарів, робіт,

послуг) суб'єкта малого бізнесу (C^*) буде зменшуватись, якщо буде вище значення параметру φ та нижче значення λ параметру.

Тому, з метою спрощення процедури моделювання та можливостей практичного застосування імітаційного підходу, визначення оптимальної системи оподаткування малих підприємств, пропонуємо оцінити які ж сценарії розвитку собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта малого бізнесу (C^*) за різної структури матеріальних витрат та витрат на оплату праці (інші витрати не враховано), коли сума їх часток дорівнює 1 (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать, що при стабільному рівні питомої собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта малого бізнесу C^* приймає тим нижче значення, чим вища питома вага матеріальних витрат у структурі операційних витрат, і відповідно навпаки. Однак, за умом збільшення питомої ваги витрат на оплату праці характерне стрімке зростання податкового навантаження на суб'єкт малого бізнесу. Варто відзначити, що перевищенні одиниці розрахункового значення C^* за умови стабільних цін на товари (роботи, послуги) малих підприємств, засвідчує, що діяльність досліджуваних суб'єктів підприємницької діяльності є збитковою.

Як засвідчують результати дослідження, згідно схеми 3 (спрощена система оподаткування – ставка єдиного податку 3%) за умови значної частки витрат на оплату праці (0,7 і більше) характеризує збиткову діяльність малих підприємств, навіть якщо частка собівартості у виручці складає відповідно $C_0=0,8$. Це свідчить, що висока частка

Визначення параметрів λ, φ за діючими системам оподаткування суб'єктів малого бізнесу (юридичних осіб) (сформовано згідно методичних підходів поданих у працях [3; 4] та діючих норм чинного податкового законодавства [1; 2; 5])

Система	Порядок розрахунку параметрів λ та φ
Схема 1 (загальна система)	$\lambda = \alpha_n + (1 - \alpha_n) \cdot \alpha_{\text{ПДВ}}^*$ <p>де α_n - ставка податку на прибуток (19%), $\alpha_{\text{ПДВ}}$ - ставка податку ПДВ (0,2);</p> $\alpha_{\text{ПДВ}}^* = \frac{\alpha_{\text{ПДВ}}}{(1 + \alpha_{\text{ПДВ}})} = 0,1667;$ $\lambda = \alpha_n + (1 - \alpha_n) \cdot \alpha_{\text{ПДВ}}^* = 0,19 + (1 - 0,2) \cdot 0,1667 = 0,325$ <p>якщо $v_M = 1$, то</p> $\varphi = \alpha_n + (1 - \alpha_n) \cdot (\alpha_{\text{ПДВ}}^* \cdot v_M - \alpha_e \cdot v_e - \alpha_i \cdot v_i) = 0,325$ <p>де v_M, v_e, v_i - частка матеріальних витрат, витрат на оплату праці та інші витрати у сукупних витратах;</p> <p>α_e - середнє значення рівня єдиного соціального внеску відповідно до класів професійного ризику виробництва (0,3868);</p> <p>α_i - інші податки і збори (податок на землю, комунальний податок, збір за спеціальне використання природних ресурсів, туристичний збір), які носять індивідуальний характер для окремого підприємства, тому будемо вважати, що підприємство не містить інших витрат і $\alpha_i = 0$. За таких умов та граничного рівня матеріальних витрат = 1 (відповідає мінімальному податковому навантаженню): $\varphi = 0,3868$.</p> <p>Умовно при зменшенні частки матеріальних витрат збільшуватиметься податкове навантаження, а параметр φ - зменшуватиметься.</p> <p>За умови отриманого збитку параметри будуть мати такий вигляд:</p> $\lambda = \alpha_{\text{ПДВ}}^*$ $\varphi = \alpha_{\text{ПДВ}}^* \cdot v_M - \alpha_e \cdot v_e - \alpha_i \cdot v_i$
Схема 2 (спрощена система 5%)	<p>Згідно діючого законодавства підприємства на спрощеній системі сплачують єдиний соціальний внесок та є платниками інших податків та зборів (туристичний збір, комунальний податок тощо). Оскільки інші податки носять індивідуальний характер, то припускаємо, що підприємство немає інших витрат, тоді $\alpha_i = 0, v_M = 1$ (не сплачується ПДВ), $v_e = 0$. Відповідно параметри за таких умов становлять:</p> $\lambda = \alpha_n = 0,05$ $\varphi = \alpha_n \cdot v_M - \alpha_e \cdot v_e = 0$
Схема 3 (спрощена система 3%)	<p>За умови спрощеної системи сплати підприємством єдиного податку 3% і 20% ПДВ параметри розраховуються:</p> $\lambda = \alpha_n + \alpha_{\text{ПДВ}}^* = 0,1967$ <p>за дотримання умов $v_M = 1, v_e = 0, v_i = 0$, то</p> $\varphi = (1 - \alpha_n) \cdot (\alpha_{\text{ПДВ}}^* \cdot v_M - \alpha_e \cdot v_e - \alpha_i \cdot v_i) = 0,1617$

витрат на оплату праці у структурі операційних витрат негативно впливає на їх діяльність і навіть за незмінності рівня витрат, призводять до зростання податкового тягаря на суб'єкт малого бізнесу. Практично ідентичною є ситуація із загальною системою оподаткування суб'єкта малого бізнесу.

Найбільш оптимальною відносно податкового навантаження та, в принципі, за зміни співвідношення

частки матеріальних витрат та праці є система оподаткування, яку демонструє схема 2, за якої рівень податкового навантаження є найнижчий за рахунок відсутності сплати суб'єктами ПДВ. Це вкотре підтверджує, що податок на додану вартість великою мірою підвищує рівень податкового навантаження суб'єктів малого бізнесу, а за його відсутності суб'єкти навіть за незначної націнки ($H_{\text{в}} - C$) можуть функціонувати прибутково.

Таблиця 3

Розрахункові значення собівартості малих підприємств (C^*) за умови діючих систем оподаткування при зміні частки матеріальних витрат (v_M) та витрат на оплату праці (v_a) чинного податкового законодавства [1; 2; 5])
(розраховано автором на підставі проведеного дослідження)

C^o	$v_M = 0,9$			$v_M = 0,7$			$v_M = 0,3$		
	Схема 1	Схема 2	Схема 3	Схема 1	Схема 2	Схема 3	Схема 1	Схема 2	Схема 3
0,9	0,816	0,912	0,984	0,908	0,842	1,054	1,093	0,913	1,145
0,8	0,725	0,811	0,875	0,807	0,749	0,937	0,972	0,812	1,018
0,7	0,634	0,710	0,766	0,706	0,655	0,820	0,850	0,710	0,890
0,6	0,544	0,608	0,656	0,605	0,562	0,703	0,729	0,609	0,763
0,5	0,453	0,507	0,547	0,505	0,468	0,586	0,607	0,507	0,636
0,4	0,362	0,406	0,437	0,404	0,374	0,469	0,486	0,406	0,509
0,3	0,272	0,304	0,328	0,303	0,281	0,351	0,364	0,304	0,382
0,2	0,181	0,203	0,219	0,202	0,187	0,234	0,243	0,203	0,254
0,1	0,091	0,101	0,109	0,101	0,094	0,117	0,121	0,101	0,127

Однак, як свідчить статистика, в середньому витрати на оплату праці складають у малому бізнесі від 3,5 до 32% (табл. 4). Тому можна стверджувати, що все таки при такій структурі витрат найбільш оптимальною залишається спрощена система оподаткування за ставкою 5%, оскільки за таких умов мале підприємство не залежить від ставки ПДВ, бо не є його платником. Однак обтяжливим залишається податкове навантаження пов'язане із єдиним соціальним внеском за високої питомої собівартості (0,8) у доходи.

Проте для суб'єктів малого бізнесу, в структурі яких значна частка матеріальних витрат (промисловість, сільське господарство, будівництво) вигідніше оподатковуватись за загальною системою оподаткування. Це пояснюється можливістю списувати усі податки (окрім податку на прибуток) на витрати і, тим самим, зменшувати об'єкт оподаткування податком на прибуток до мінімально-можливих розмірів. За використання спрощеної системи цього зробити неможливо оскільки об'єктом оподаткування є дохід або чистий дохід від реалізації малих послуг.

ВИСНОВКИ

Отже, вибір системи оподаткування є важливим процесом управлінської роботи малих підприємств і слугує тим методом, який здатний привести підприємство або до прибуткової, або ж збиткової діяльності. Результати

впровадження тієї чи іншої системи оподаткування є індивідуальними для окремого підприємства, а тому правильність її вибору залежить від структури витрат. Як показали дослідження для тих підприємств, в структурі витрат яких переважають матеріальні витрати (сільське господарство, будівництво, промисловість) – ефективно застосовувати загальну систему оподаткування (схема 1), оскільки вона дозволяє максимізувати прибутки, внаслідок корегування об'єкта оподаткування на податкові витрати пов'язані із сплатою єдиного соціального внеску, податкові різниці із сплати ПДВ. За умови, коли у підприємства переважають витрати на оплату праці (освіта, охорона здоров'я, надання комунальних послуг) – більш ефективною буде спрощена система без сплати ПДВ (схема 2).

При цьому отримані результати підтверджують, що навіть спрощена система оподаткування, яка діє в Україні, має дуже велике податкове навантаження у зв'язку із великими ставками ПДВ (20%) та єдиного соціального внеску (38,68% – середнє значення). Така ситуація потребує дієвих заходів з боку держави, що мають полягати у зменшенні податкового навантаження з метою розвитку цього сектору підприємницької діяльності та надання йому можливості виконати покладені на нього соціально-економічні функції. Відповідно зазначене, слугувати предметом подальших наукових досліджень.

Структура операційних витрат малих підприємств за видами економічної діяльності в Україні, 2011 рік (%)

Показник	У % до загальної суми операційних витрат					
	Матеріальні витрати	Вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу	Амортизація	Витрати на виплату	Відрахування на соціальні заходи	Інші соціальні витрати
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	60,9	2,3	5,8	9,9	3,5	17,6
Промисловість	58,2	11,9	3,0	9,9	3,5	13,5
Будівництво	65	5,7	2,4	8,6	3,1	15,2
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	4,5	81,8	0,8	3,5	1,1	8,3
Діяльність готелів та ресторанів	27,1	18,2	5,2	19,3	6,7	23,5
Діяльність транспорту та зв'язку	27,7	20,6	4,5	9,5	3,2	34,5
Фінансова діяльність	2,5	59,2	2,1	9,1	2,6	24,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	22,9	9,6	8,3	14,7	4,9	39,6
Освіта	16,1	2,2	3,0	33,2	11,6	33,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	25,6	2,5	5,9	28,6	9,6	27,8
Надання комунальних та індивідуальних послуг	24,4	73,7	5,0	22,0	7,2	40,0

Література:

1. Податковий кодекс України : Закон України за станом на 01 квітня 2011 р. № 2755-VI.] / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності : Закон України від 04.11.2011 № 4014-VI // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Піскунова О. В. Моделювання управлінських рішень щодо розвитку малого підприємництва:

[монографія] / О. В. Піскунова. – К. : КНЕУ, 2010. – 334 с.

4. Фінансово-економічний механізм управління діяльністю готельних підприємств : [монографія] / Прокопенко Н. С., Виклюк М. І., Бакеренко Н.П. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – 192 с.

5. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : закону України від 08.07.2010 р. № 2464 / Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Діяльність суб'єктів малого підприємництва : статистичний збірник / за ред. І. Ж. Жук. – К. : ТОВ «Август трейд», 2011 – с. 204.

КОНСУЛЬТАЦІЇ**Які документи необхідно отримувати при розрахунках із підприємцями? (частина 2)****Придбання товарів (робіт, послуг) у підприємця-єдинника**

Тут ситуація дещо інша. Зрозуміло, що в будь-якому випадку потрібно буде отримати в таких платників податку документ, який засвідчить їх підприємницький статус і статус платника єдиного податку. Адже згідно з пп. 165.1.36 ПКУ в загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід не включається дохід фізичної особи — підприємця, з якого сплачується єдиний податок. Таким документом є свідоцтво платника єдиного податку.

Проте питання в іншому: чи повинен контрагент єдинника перевіряти відповідність фактично проданих товарів (робіт, послуг) з видами діяльності, зазначеними у свідоцтві платника єдиного податку?

З єдинниками груп 1 та 2 простіше, адже за провадження діяльності, не зазначеної у свідоцтві, такі платники єдиного податку сплачують його в підвищеному розмірі — 15% (пп. 2 п. 293.4 ПКУ).

Отже, незалежно від здійсненого виду діяльності, із суми доходу підприємця груп 1 та 2 буде сплачено єдиний податок, тобто піклуватися про утримання ПДФО не потрібно.

А от стосовно підприємців-єдинників груп 3 та 5 подібна норма відсутня. Адже в їх свідоцтві (як правило) не зазначаються обрані види підприємницької діяльності (пп. 5 п. 299.11 ПКУ). Тож ця ситуація аналогічна з підприємцями-загальносистемниками, оскільки, для того аби спрацював пп. 165.1.36 ПКУ, треба бути впевненим у тому, що з виплаченого доходу буде сплачено єдиний податок, а для цього зокрема треба знати про види діяльності єдинника.

Виходить, що в разі придбання товарів (робіт, послуг) у єдинників груп 3 та 5 також може знадобитися витяг із ЄДР або довідка з податкової про обрані види діяльності.

Нарахування ЄСВ

Незалежно від обраної підприємцем системи оподаткування, придбання в нього товарів не стане об'єктом для оподаткування єдиним внеском. І вимагати будь-яких додаткових документів стосовно цього в підприємців не потрібно.

Інша справа, коли підприємець надає іншому суб'єкту господарювання (чи особі, яка займається незалежною професійною діяльністю) послуги чи виконує роботи. Зрозуміло, що тут потрібно визначитися, чи надаються (виконуються) ці послуги (роботи) у межах трудового та/або цивільно-правового договору, чи все-таки в рамках підприємницької діяльності.

Для цього п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону про ЄСВ передбачає, що єдиний внесок не нараховують, якщо виконані роботи (надані послуги) відповідають видам діяльності, згідно з відомостями з ЄДР.

Ще не так давно (до 01.01.2013 р.) Закон про ЄСВ вимагав, аби потенційний роботодавець звіряв виконувані роботи (надані послуги) на відповідність видам діяльності, що зазначені у витягу з ЄДР. Наразі ж немає прямої вказівки, що види діяльності повинні бути зазначені саме у витягу.

Тут потрібно дещо пояснити. Законом № 5410 (який уніс зміни в Закон про ЄСВ) передбачалося, що з 17.12.2012 р. будуть внесені зміни в абз. 13 ч. 2 ст. 7 Закону про державну реєстрацію. А інформацію щодо видів діяльності підприємця можна буде отримати на офіційному сайті (<http://irc.gov.ua>) спеціально вповноваженого органу з питань державної реєстрації (ДП? «Інформаційно-ресурсний центр»).

Але цим змінам не судилося втілитися в життя, бо законотворці прийняли Закон № 5461-VI, який повністю трансформував ст. 7 Закону про державну реєстрацію. Зокрема у згаданій статті тепер жодної згадки про те, що види діяльності підприємців розміщуються на сайті спеціально вповноваженого органу з питань державної реєстрації.

Тож, як кажуть — «усе повернулося на круги своя». Адже іншого джерела з ЄДР стосовно видів діяльності, аніж витяг, поки не існує.

*Георгій КЛЯШТОРНИЙ,
податковий консультант газети «Інтерактивна бухгалтерія»*